

ปะเหพีในคำว่ำ “อกตัณญ” ที่ควรรู้

พระมหาโกมล กมล¹ และ สำเนียง เลื่อมใส²

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

²มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

รับต้นฉบับ 23 กันยายน 2561 วันที่เผยแพร่ 20 ธันวาคม 2561

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความหมายอีกด้านหนึ่งของคำว่ำ “อกตัณญ” อันเป็นคำในภาษาบาลีที่บรรพชิตผู้เป็นศาสนทายาทและพุทธศาสนิกชนคนทั่วไปควรรู้ เพราะบางคำไม่ได้มีประเด็นในแง่ลบหรือบวกลบอย่างเดียว แต่สามารถนำปรับให้เข้ากับคุณสมบัติของจิตเพื่อให้รู้ความเป็นจริงและฝึกฝนจิตให้พัฒนาสูงขึ้นจนรู้แจ้งสัจธรรมได้ ภาษาถือเป็นเครื่องมือการสื่อสารที่คนจะต้องเรียนรู้ ซึ่งประเด็นสำคัญคือต้องตระหนักว่าภาษานั้นเป็นเพียงเครื่องมือสื่อให้เข้าใจถึงความจริงและความประสงค์ที่ผู้ต้องการสื่อสารเท่านั้น โดยเฉพาะภาษาบาลีอันเป็นภาษารักษาพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประกาศคำสอนที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เข้าถึงความจริงอันเป็นผลลัพธ์ คือ มรรค ผล และพระนิพพาน ดังนั้น ผู้จะอนุรักษ์สืบทอดคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องนั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักภาษาบาลีอย่างแตกฉาน เพราะคำศัพท์ภาษาบาลีมีความหลากหลายทั้งด้านความหมายและคำศัพท์ที่ใช้ จำเป็นต้องมีกลุ่มคัมภีร์ที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกอย่างกลุ่มคัมภีร์สหทวารวิเสสที่จะช่วยในการกำหนดความหมายของคำศัพท์ในเนื้อความนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง บทบาลีพระไตรปิฎกที่นำมาเป็นกรณีตัวอย่างคือ คำว่ำ อกตัณญ ซึ่งเป็นคำปะเหพี มีความหมายที่คนทั่วไปรู้ว่า “คนไม่รู้บุญคุณคนที่ทำให้อ่อน” แต่มีความหมายอีกอย่างที่ชอบอยู่คือ “ผู้รู้พระนิพพาน” ซึ่งความหมายเป็นคนละด้าน ผู้ชำนาญบาลีต้องดูที่บริบทของคำว่ำอยู่ในลักษณะใด เมื่อเข้าใจดังนี้ย่อมนำไปสู่ความสนใจของพุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปในการศึกษาค้นคว้าภาษาบาลีในระดับสูงขึ้นไป และถือเป็นการพัฒนาจิตไปในตัวด้วย

คำสำคัญ: ปะเหพี อกตัณญ สหทวารวิเสส

Paheli in word ‘Akataññu’ to be Known

Phramaha Komon Kamalo¹ and Samniang Leumsai²

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Campus

²Silpakorn University

¹E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

Retrieved September 23, 2018 Accepted December 20, 2018

ABSTRACT

The article focuses on another manner of Pali language known in general called as Paheli or the hidden meaning word which Buddhists must know and study because Pali word did not contain the only one fixed meaning in positive or negative aspect, but it opens for the ways of expression due to the knowledge of scholars to improve oneself to realize the noble truth. The language plays very significant role to lead the mental formations of man. The language is a tool for transform the knowledge set from one to another depending on the purpose of language user especially Pali language which had been used for preserving the original teaching of the Buddha and to propagate the Buddhism in aspect of understanding and practical details which lead to final goal of Buddhism, that is Noble path, fruits and Nibbana. By this reason, the Pali students and Buddhists have to investigate in all dimension of Pali such as language principle and so on found in various Buddhist scriptures. The true meaning hidden in words which contain diverse meanings explained by specific group of Pali texts i.e. Saddavisesa texts which help Pali students to determine and understand the exact meaning of words correctly, for example word ‘Akataññū’ which is Paheli translated as ‘ingratitude person’ but also containing the hidden meaning ‘Nibbana knower’ which seems opposite from well known meaning but the expert will notice the context of sentences. The Pali students or Buddhists who are interested in study Pali language in advance would long for study and follow Pali contents which will be the mental development as well.

Keywords: Paheli; ingratitude person; Saddavisesa text

บทนำ

เรื่องราวของคำว่า “อกตัญญู” เป็นประเด็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเป็นกรณีพิเศษ เพราะเป็นเรื่องของ “นามธรรม” แต่มาปรากฏในตัวคนที่มีตัวตนซึ่งเป็น “รูปธรรม” อันเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาชีวิตและหลักธรรมจากอุทาหรณ์ที่ปรากฏในอดีต ล้วนประสบชะตากรรมที่เป็นฝ่ายไม่ดีกับคนรอบตัวที่ “เป็นคนอกตัญญู” คนเช่นนี้ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโกนต่อหน้า ดำว่านิทาใส่ร้ายป้ายสีเสียดสีลับหลัง จ้องจับผิด หาเรื่องเดือดร้อนวุ่นวายตลอดเวลา เป็นเรื่องราวเล่าขานเป็นตำนานในประวัติศาสตร์ ทำให้รู้ซึ่งถึงภัยจากคน “โกลดัว” ที่น่ากลัวที่สุด น่ากลัวยิ่งกว่าคนที่ “โกลดัว” ห่วงโกล สาเหตุสำคัญเกิดจากคนรอบตัวโลภโมโหสัน มักใหญ่ใฝ่สูง มักมาก กระจาย ใครจะได้มาซึ่ง “อำนาจ” และ “เงินตรา” โดยไม่สนใจคุณธรรมน้ำมิตร และความผูกพันที่มีมาด้วยความเมตตา ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นความหมายที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้กัน คือคำว่า “อกตัญญู” กลับเป็นเรื่องของคนดี ดังนั้น “อกตัญญู” คือคำสำคัญที่ควรค้นประเด็นที่จะนำไปสู่การ “เขียนบทความ” เพื่อค้นหาสาเหตุการแก่งแย่งช่วงชิงอำนาจและเงินตรา ตลอดจนการพัฒนาตนไปสู่ความเป็นคนดีที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า อกตัญญู

คำว่า **อกตญญู** ที่ปรากฏใช้ทางพระพุทธศาสนามีความหมาย 2 นัย¹ ประกอบด้วย

นัยที่ 1 อกตญญู (น + กตญญู) ผู้ไม่รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก้ตน, คนอกตญญู โดยสำเร็จรูปมาจาก น ศัพท์ + กต ศัพท์ + ญา ธาตุ (อวโพธเน=รู้) + ฐ ปัจจัย รูปวิเคราะห์หว่า กต ชานาติติ กตญญู, น กตญญู อกตญญู แปลว่า ชื่อว่า อกตญญู เพราะเป็นผู้ไม่รู้อุปการะที่ผู้อื่นทำแล้ว มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นว่า

อสปปริโส ภิกขเว **อกตญญู** โหติ อกตเวที่² แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย อสัตนุรูป เป็นคน**อกตญญู** เป็นคนอกตเวที่

อกตญญูติ กต น ชานาติ³ แปลว่า บทว่า **อกตญญู** (คนอกตญญู) คือ ผู้ไม่รู้อุปการะที่ผู้อื่นทำแล้วแก้ตน

¹ กองทุน 90 พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ-ปริณายก และคณะ. **สังฆทานุกรมพระไตรปิฎกเชิงวิจัย ฉบับบาลี - ไทย เล่ม 1**, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2556), หน้า 66-67.

² อ.พ.ก. (บาลี) 20/33/60.

³ อ.พ.ก.อ. (บาลี) 2/33/31.

อกตัญญุสส โปสสส นิจุจ วิวรทสฺสิโน สพฺพญเจ ปจฺวี ทชฺชา เนว นํ อภิราธเย⁴
แปลว่า **คนอกตัญญู**คอยจับผิดอยู่เป็นนิตย์ ถึงจะให้แผ่นดินทั้งหมด ก็ทำให้เขาพึงพอใจไม่ได้

นัยที่ 2 อกตัญญู (อกต + ญ) รู้แจ้งพระนิพพาน, รู้เห็นพระนิพพานอันไม่ถูก
ปัจจัยปรุงแต่ง โดยสำเร็จรูปมาจาก อกต ตฺพท์ + ฌา ธาตุ (อวโพธเน=รู้) + รุ ปัจจัย
รูปวิเคราะห์ว่า กริยิตถาติ กตํ, ปจฺเจยฺหิ น กตฺนฺติ อกตํ, ปจฺเจยฺหิ วา น กตฺนฺติ อกตํ (นิพพาน)
อกตํ นิพฺพานํ ชานาตีติ อกตญฺญู แปลว่า ชื่อว่า อกตัญญู เพราะรู้พระนิพพานที่ไม่ถูกปัจจัยปรุง
แต่ง ดังนั้น อรรถกถาธรรมบทจึงได้อธิบายคำนี้ว่า อกตํ นิพฺพานํ ชานาตีติ อกตญฺญู, สจฺฉิกตนิพ
พานนฺติ อตฺถิ แปลว่า ชื่อว่า อกตัญญู เพราะเป็นผู้รู้พระนิพพานที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อธิบายว่า
มีพระนิพพานอันทำให้แจ้งแล้ว=บรรลุพระนิพพานแล้ว มีหลักฐานปรากฏ เป็นต้นว่า

อสฺสทฺโธ อกตญฺญู จ สนฺนิชฺเฌโท จ โยนโร หตาวกาโส วนฺตาโส ส เว อุตฺตมโปริโส.⁵
แปลว่า ผู้ไม่เชื่อง่ายตามคำของคนอื่น **รู้แจ้งพระนิพพาน** ตัดการเวียนว่ายตายเกิด ทำลาย
โอกาสที่จะเกิดใหม่ และคายความหวัง เราเรียกผู้นั้นว่า ผู้สูงสุดในบุรุษ

อกตํ นิพฺพานํ ชานาตีติ อกตญฺญู, สจฺฉิกตนิพฺพานนฺติ อตฺถิ⁶ แปลว่า ผู้ใดรู้เห็น
พระนิพพานอันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า อกตัญญู ความว่า ผู้มีพระนิพพานอันตน
ทำให้แจ้งแล้ว

ฉินฺท โสโต ปฺรภุกมฺม กามะ ปนฺนุท พฺราหฺมณฺ สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา อกตญฺญู สฺสิ
พฺราหฺมณ.⁷ แปลว่า พราหมณ์ เธอจงพยายามตัดกระแสให้ขาด จงบรรเทาทุกขทั้งหลายให้ได้ เธอรู้
ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้ว **ก็จะรู้เห็นพระนิพพาน อันไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง**

อกตญญูติ เอวํ สนฺเต ตวํ สุวณฺณาทีสุ เกณฺจิ อกตสฺส นิพฺพานสฺส ชานนฺโต อกตญฺญู
นาม โหติ.⁸ แปลว่า บทว่า อกตญญู ความว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะได้ชื่อว่า ผู้รู้เห็นพระนิพพานอัน
ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง เพราะรู้เห็นพระนิพพานอันอะไร ๆ ในบรรดาทองคำเป็นต้นทำไม่ได้

ปเหพี แปลว่า “ปริศนา” เป็นคำที่ซ่อนเงื่อนชวนสงสัยที่มีความหมายเป็นสองอย่าง
โดยความหมายที่แปลกันทั่วไปมักไม่ถูก แต่ความหมายที่ผู้แต่งต้องการเป็นความหมายที่ไม่
เด่นชัด คำนี้สำเร็จรูปมาจาก ป หนั + หิล ธาตุ (หาวกรณ=ทำความเข้าใจ) + ฌ ปัจจัย +

⁴ พุ.ชา. (บาลี) 27/72/18.

⁵ พุ.ธ. (บาลี) 25/97/34.

⁶ พุ.ธ.อ. (บาลี) 1/97/461-2.

⁷ พุ.ธ. (บาลี) 25/383/83.

⁸ พุ.ธ.อ. (บาลี) 2/383/.

อี อิตถิปัจจัย รูปวิเคราะห์ว่า ปกาเรน ทิลนฺติ เอตายาติ ปเหพี แปลว่า ชื่อว่าปเหพี เพราะเป็นเครื่องทำความสนุกสนานโดยประการต่าง ๆ สมัยปัจจุบันเรียกว่า โค้ด มี 16 อย่าง ประกอบด้วย 1) สมาคตา=ซ่อนความหมายด้วยการเชื่อมบทชวนสงสัย 2) วัณฺณจิตา=พรางความหมายด้วยศัพท์ที่ปรากฏในความหมายอื่นด้วย เป็นต้น

คำว่า **อกตัญญู** ในนัยที่ 2 นี้ มีความหมายต่างจากที่อื่น จัดเป็น**วัณฺณจิตาปเหพี** คือคำปริศนาที่พรางความหมายไว้ด้วยการกล่าวศัพท์ที่ปรากฏความหมายอื่นด้วย หมายความว่าใช้ศัพท์ที่ปรากฏความหมายทั่วไปที่รู้กันอยู่ แต่หมายเอาความหมายอื่นซึ่งยังไม่เป็นที่รู้กันทั่วไป คือ คำว่า **อกตัญญู** นี้ โดยมากมักแปลว่า “ผู้ไม่รู้อุปการะที่ผู้อื่นทำแล้ว” แต่ยังมีปรากฏความหมายว่า “ผู้รู้เห็นพระนิพพานอันไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง” ดังที่ได้นำเสนอมา และขอนำอุทาหรณ์ของคำว่า อกตัญญู ทั้ง 2 นัย มาประกอบดังต่อไปนี้

ลักษณะของคนอกตัญญู

1. เป็นคนที่ไม่ควรคบหาสมาคม ผู้ที่ไม่รู้บุญคุณที่คนอื่นทำไว้ และไม่ตอบแทนคุณคนเช่นนั้นถือว่าไม่ควรคบอย่างยิ่ง เพราะการคบคนเช่นนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ อาจเป็นโทษต่อคนผู้คบหาด้วยซ้ำไป
2. เป็นคนเลวทราม ท่านกล่าวว่า คนที่อาศัยร่มเงาของตนไม่ได้ ไม่ควรหักกรานกิ่งของตนไม้นั้น ผู้ที่กระทำชื่อว่าเป็นคนเลวทราม⁹ เพราะความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของคนดี เมื่อคุณธรรมพื้นฐานไม่มี ก็ชื่อว่าเป็นคนดีไม่ได้
3. เป็นคนมองโลกในแง่ร้ายและไม่รู้จักพอ คนอกตัญญูมักเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย เพราะมองไม่เห็นคุณงามความดีของผู้อื่น แม้จะให้ผืนแผ่นดินหมดทั้งโลกแก่เขา ก็ยังไม่เป็นที่พอใจเขาได้¹⁰ ด้วยเหตุว่าคนที่ไม่รู้จักบุญคุณคน แม้จะทำคุณประโยชน์แก่เขามากมายสักปานใดก็ตาม เขาก็ยังมองไม่เห็นคุณประโยชน์ที่ผู้อื่นทำให้อยู่ดี
4. ไม่มีใครช่วยเหลือ เป็นคนที่ขาดญาติมิตรสหายเพราะไม่มีใครอยากคบหา เมื่อไม่รู้คุณของผู้อื่น ยามที่มีกิจการงานหรือเรื่องราวใด ๆ เกิดขึ้น ย่อมไม่มีใครช่วยเหลือ เพราะช่วยไปก็ไม่มีประโยชน์สำหรับคนไม่รู้คุณคนอื่น¹¹

⁹ ชุ.เปต. (ไทย) 26/259/209.

¹⁰ ชุ.ชา. (ไทย) 27/72/30.

¹¹ ชุ.ชา. (ไทย) 27/90/37.

5. เป็นคนที่ไร้ประโยชน์ ท่านเปรียบว่าเก็บขอนไม้ที่ลอยน้ำขึ้นมา ยังดีกว่าช่วยคนออกตัณญูขึ้นจากน้ำ¹² เพราะขอนไม้ที่เก็บมายังทำประโยชน์อื่น ๆ ได้ เช่น ทำฟืน เป็นต้น ส่วนการช่วยเหลือคนออกตัณญูไม่มีประโยชน์ อาจจะกลายเป็นโทษแก่ผู้ช่วยเหลือก็ได้

6. มีแต่ความเลื่อม ไม่มีความจริง คนได้พักอาศัยในบ้านของคนอื่นแม้เพียงคืนเดียว หรือได้รับการเลี้ยงข้าวปลาอาหารเพียงมื้อหนึ่ง ก็ไม่ควรแม้แต่คิดไม่ดีต่อเจ้าของบ้าน ผู้ที่เนรคุณต่อผู้มีพระคุณแม้เล็กน้อย ย่อมมีแต่ความเลื่อม

7. ย่อมประสบทุกข์ คนออกตัณญูย่อมมีชีวิตที่หาความสุขไม่ได้ ต้องพบกับความทุกข์ทรมานเหมือนถูกโยนลงไปในนรก

สรุปสาระสำคัญจากเรื่องธรรมะทั้ง 3 กรณีได้ดังนี้

1. สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ทำได้ยาก แต่สิ่งที่ไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์ทำได้ง่าย อยากประสบความสำเร็จก็ต้องทำในสิ่งที่ดีสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

2. อย่าเชื่อคนง่าย คนที่กลายเป็นคนออกตัณญู ส่วนใหญ่จะเป็นคนหูเบา เชื่อคนง่าย ไม่เป็นตัวของตัวเอง ต้องใช้เหตุผลให้มาก ต้องหนักแน่น อย่าไวใจทาง อย่าวางใจคน แม้คน ๆ นั้นจะเป็นครูบาอาจารย์ของเรา ต้องเชื่อคนที่ชักชวนไปในทางที่ถูกต้อง

3. อย่ามักใหญ่ใฝ่สูง และอย่าทำตัวให้คนหมั่นไส้ คนที่ทะเยอทะยาน อยากได้ใคร่ดีอยากมีอยากเป็นจนเกินพอดี กับคนที่ชอบทำตัวเวอร์ ๆ หรือทำดีจนเด่นขึ้นทุกที คนรอบข้างรอบตัวก็จะฉฉฉฉริษยา จะหาทางเลื่อยขา และมีโอกาสสูงที่จะไปเหยียบตาปลาผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า คนที่ออกตัณญู ส่วนใหญ่เป็นคนที่ละโมภโลภมาก มักใหญ่ใฝ่สูง อยากได้ใคร่ดี อยากมีอยากเป็นจนเกินพอดี

4. คนออกตัณญูนั้น แม้ตอนแรกจะดูรุ่งเรือง แต่สุดท้ายก็จะพบความวิบัติเหมือนอย่างพราหมณ์ปาซึ่งคือพระเวทตกตัณญูต่อพญาช้างสีลวะคือพระพุทธเจ้าแล้วพบกับความวิบัติทั้งในอดีตและปัจจุบัน

สำหรับความหมายอีกด้านหนึ่งของคำว่า ออกตัณญู คือ คนดีนั้น เป็นความหมายที่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้จัก แต่มีอยู่จริงและมีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

คนออกตัณญู คือ พระอรหันต์ ผู้ที่ไม่ต้องมีความเชื่อต่อใคร ๆ

คัมภีร์ที่สมณิกาย มหาวรรค ปรากฏข้อความว่า พระราชาโอรสพระนามว่าชันตะและบุตรปุโรหิตชื่อติสสะเห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้ธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว หมด

¹² ขุ.ชา. (ไทย) 27/73/30.

ความสงสัยแล้วปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้สงสัยว่า **ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น**¹³ ในคำสอนของพระศาสนา ได้กราบทูลพระวิปัสสิพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่ปิด เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมทั้งพระธรรมเป็นสรณะ และพึงได้การบรรพชาพึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า”¹⁴

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อใด ท่านรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์ เมื่อนั้น ท่านควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ฯลฯ เมื่อใด ท่านรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข เมื่อนั้น ท่านควรถือปฏิบัติบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นอยู่เถิด”¹⁵

จากข้อมูลดังกล่าวมา พระพุทธเจ้าตรัสถึงคนที่พัฒนาตนจนบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่จำเป็นต้องเชื่อใครอีกในเรื่องของคำสอนของพระพุทธองค์ซึ่งมีพระสาวกเป็นต้น เพราะได้ลิ้มรสพระธรรมตามพระพุทธเจ้าแล้วนั่นเอง

ในขุททกนิกาย ธรรมบท พระพุทธเจ้าทรงสดับคำของพวกกิษุที่ดำหนิพระสาวก ว่าไม่เชื่อพระพุทธองค์ จึงตรัสว่า เราแล ถามว่า สาวก เธอเชื่อหรือว่า เชื่อว่าบุคคลผู้ไม่อบรมอินทรีย์ 5 ไม่เจริญสมณะและวิปัสสนา สามารถเพื่อทำมรรคและผลให้แจ้งมีอยู่ สาวกนั้นกล่าวว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เชื่อว่า ผู้กระทำให้แจ้งอย่างนั้น เชื่อว่ามีอยู่ สาวกไม่เชื่อผลทานหรือผลกรรมที่บุคคลกระทำแล้วก็ไม่, อนึ่ง สาวก ไม่เชื่อคุณของพระรัตนตรัย 3 มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นก็ไม่, แต่สาวกนั้น ไม่เชื่อต่อคนอื่นในธรรม คือ ฌาน วิปัสสนา มรรค และผลที่ตนได้บรรลุแล้ว เพราะฉะนั้น สาวกจึงเป็นผู้ที่ใคร ๆ ไม่ควรติเตียน แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

¹³ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น หมายถึง ไม่ต้องอาศัยผู้อื่นคอยแนะนำพร่ำสอนในคำสอนของพระศาสนา ไม่ได้หมายความว่า ไม่ต้องเชื่อใคร อปรปจฺจโย=ไม่มีใครอื่นอีกเป็นปัจจัย สารตถ.ฎีกา 3/18/222.

¹⁴ ที.ม. (บาลี) 10/76/37; ที.ม. (ไทย) 10/76/43.

¹⁵ อง.จตุกก. (บาลี) 21/193/216-8) (ไทย) 21/193/284-7.

อสุสทุโธ อกตญญู จ สนฺธิจฺเจโท จ โย นโร

หตฺตวกาโส วรฺตาสิ ส เว อุตฺตมโปริโส.¹⁶

ผู้ไม่เชื่อ่ง่ายตามคำของคนอื่น รู้แจ้งพระนิพพาน ตัดการเวียนว่าย
ตายเกิด ทำลายโอกาสที่จะเกิดใหม่ และคายความหวัง เราเรียกผู้้นั้นว่า
ผู้สูงสุดในบุรุษ

อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องพราหมณ์คนหนึ่งฟังธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว
มีจิตเลื่อมใสได้เตรียมอาหารสำหรับใส่บาตรพระ 16 รูป ทุก ๆ วัน เวลาพระมารับบาตร แกจะ
ชอบกล่าวว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เจริญ จงมา ขอพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เจริญ จงนั่ง ฝ่าย
พระที่มารับบาตร ท่านที่เป็นปุถุชนคิดว่า พราหมณ์นี้ มีความสำคัญว่าเราเป็นพระอรหันต์ ส่วน
ท่านที่เป็นพระอรหันต์ก็คิดว่า พราหมณ์นี้ รู้ว่าเราเป็นพระอรหันต์ พระทั้งหมดเกิดอาการอึดอัด
ใจ จึงไม่ไปรับบาตรที่บ้านพราหมณ์นั้น แกลยเสียอกเสียใจคิดว่า ทำไมหนอ พระผู้เป็นเจ้าจึงไม่
มา แล้วจึงเข้าไปวัดนำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระที่รับบาตรมาแล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย มีเรื่องอะไรกัน
เมื่อพระท่านกราบทูลเรื่องราวให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ก็พวกเธอยังยินดีว่าทะ
ว่ เป็นพระอรหันต์อยู่หรือ พวกพระทูลว่า ไม่นิยดี พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น คำนั้น เป็นคำกล่าวด้วยความเลื่อมใสของ
มนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ไม่เป็นอาบัติในเพราะการกล่าวด้วยความเลื่อมใส อีกอย่างหนึ่ง
ความรักใคร่ในพระอรหันต์ทั้งหลายของพราหมณ์มีมาก เหตุนั้น แม้พวกเธอตัดกระแสตัณหาแล้ว
บรรลुพระอรหันต์นั้นแล ควร ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

ฉินฺหา โสถํ ปรฺกุกมฺม กามะ ปนฺนุท พฺราหฺมณ

สงฺฆารานํ ขยํ ญตฺวา อกตญฺญุสิ พฺราหฺมณ.¹⁷

พราหมณ์ เธอจงพยายามตัดกระแสให้ขาด จงบรรเทาทุกขทั้งหลายให้ได้
เธอรู้ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้ว ก็จักรู้เห็นพระนิพพาน อันไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง
สรุปประเด็นในพระสูตรทั้ง 2 ดังนี้คือ

1. คนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ต้องอาศัยความเชื่อไปก่อน อาจมีความเคลือบแคลง
สงสัยอยู่บ้าง ส่วนคนที่เป็นพระอรหันต์แล้ว หมดความเคลือบแคลงสงสัยในความเชื่อนั้น

¹⁶ ขุ.ธ. (บาลี) 25/97/34, ขุ.ม. (บาลี) 29/88/194.

¹⁷ ขุ.ธ. (บาลี) 25/383/83.

2. พระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญในเรื่องนี้ ข้าพระองค์ไม่ถึงความเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อมตะนั้น ข้าพระองค์รู้แล้ว เห็นแล้ว ทราบแล้ว กระทำให้แจ้งแล้ว พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญา ข้าพระองค์จึงหมดความเคลือบแคลงสงสัยในอมตะนั้น” นั่นคือพระสารีบุตรผ่านการเข้าถึงอมตะโดยอาศัยความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า อาจะยังมีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ แต่เมื่อเข้าถึงอมตะด้วยปัญญา จึงหมดความเคลือบแคลงสงสัยในความเห็นนั้น คือสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วนั่นเอง

ดังนั้น คำว่า อกตัญญู ในความหมายที่ 2 นี้ จึงมุ่งถึงท่านผู้ประพฤติปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาตนให้บรรลุถึงพระนิพพานอันไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งคือเป็นพระอรหันต์อันเป็นประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา

สรุป

คำว่า อกตัญญู มีความหมาย 2 นัย ประกอบด้วย นัยที่ 1 อกตัญญู (น + กตัญญู) ผู้ไม่รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน, คนอกตัญญู และนัยที่ 2 อกตัญญู (อกต + ญ) รู้แจ้งพระนิพพาน, รู้เห็นพระนิพพานอันไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ปะเที คือ คำที่ซ่อนเงื่อนชวนสงสัย มีความหมายเป็นสองอย่าง คือ 1) ความหมายที่คนทั่วไปรู้จักกัน และ 2) ความหมายที่ผู้แต่งต้องการเป็นความหมายที่ไม่เด่นชัด มี 16 อย่าง 1) สมาคตา=ซ่อนความหมายด้วยการเชื่อมบทชวนสงสัย 2) วัณฺณจิตตา=พรางความหมายด้วยศัพท์ที่ปรากฏในความหมายอื่นด้วย เป็นต้น และคำว่า อกตัญญู จัดเป็นวัณฺณจิตตาปะเที มีความหมายว่า “ผู้ไม่รู้อุปการะที่ผู้อื่นทำแล้ว” และความหมายว่า “ผู้รู้เห็นพระนิพพานอันไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง” อกตัญญู คือ ความเป็นพระอรหันต์อันเป็นบรมสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดของผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ซึ่งมีความประเสริฐสุดอยู่ในตัวอยู่แล้ว ต้องดำเนินไปให้ถึงจุดหมายดังกล่าวจึงเหมาะสมกับการได้กำเนิดเกิดมาเป็นคน

เอกสารอ้างอิง

- กองทุน 90 พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และคณะ. **สังฆทานุกรมพระไตรปิฎกเชิงวิจัย ฉบับบาลี – ไทย เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2556.
- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- _____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.